

М. В. Савіна

**ПОВЕДІНКА В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ У ПОДРУЖЖІВ В РОДИНАХ ЖІНОК
З РІЗНИМ СТАНОМ АДДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЗДОРОВ'Я СІМ'Ї**

М. В. Савіна

**Поведение в конфликтных ситуациях между супругами в семьях женщин
с разным состоянием аддиктивного поведения и здоровья семьи**

M. V. Savina

**Behavior in conflict situations between spouses in families of women
with different state of addictive behaviour and family health**

На ґрунті клініко-психологічно-го і психодіагностичного обстеження 421 подружньої пари, серед яких у 321 подружньої пари діагностовані порушення сімейних стосунків та аддиктивна поведінка (АП) у жінок, у 50 подружніх пар — порушення сімейних відносин, і ще у 50 пар — гармонійні відносини, визначені особливості конфліктної поведінки подружжя.

Результати роботи свідчать, що відсутність навичок конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях притаманна усім проблемним подружжям. Ці поведінкові паттерни, які, з одного боку, ставали підґрунтям розвитку порушень здоров'я сім'ї, а з іншого — потенціювали його прогресування, не мали значимих відмінностей серед подружжів ДГ1, ДГ2, ДГ3 та ГП1. Ми вважаємо, що конфліктна поведінка, притаманна жінкам з АП, не мала суттєвого впливу на її формування, проте, наявність АП, особливо на рівні клінічно окресленого розладу, негативно впливала на підтримку та прогресування неконструктивної поведінки, погіршуючи тим самим порушення сімейного функціонування.

Отримані дані були покладені нами в основу під час розроблення системи психологічної корекції та психопрофілактичної підтримки здоров'я сім'ї за наявності АП у жінок.

Ключові слова: конфліктна поведінка, аддиктивна поведінка, жінки, порушення здоров'я сім'ї

На основе клинико-психологического и психодиагностического обследования 421 супружеской пары, среди которых у 321 супружеской пары диагностированы нарушения семейных отношений и аддиктивное поведение (АП) у женщин, у 50 супружеских пар — нарушение семейных отношений, и еще у 50 пар — гармоничные отношения, определены особенности конфликтного поведения супругов.

Результаты работы свидетельствуют, что отсутствие навыков конструктивного поведения в конфликтных ситуациях присуще всем проблемным супругам. Данные поведенческие паттерны, которые, с одной стороны, становились основой развития нарушений здоровья семьи, а с другой — потенцировали его прогрессирование, не имели значимых различий среди проблемных семей. Мы считаем, что конфликтное поведение, присущее женщинам с АП, не имело существенного влияния на его формирование, однако, наличие АП, особенно на уровне клинически очерченного расстройства, негативно влияло на прогрессирование неконструктивного поведения, ухудшая тем самым нарушение семейного функционирования.

Полученные данные были положены нами в основу при разработке системы психологической коррекции и психопрофилактической поддержки здоровья семьи при наличии АП у женщин.

Ключевые слова: конфликтное поведение, аддиктивное поведение, женщины, нарушения здоровья семьи

421 married couples participated in the clinical and psychological examination and diagnostics. In 321 married couples had been diagnosed family abuse and addictive behavior (AB) in women, 50 couples have violation of family relationships, and 50 more — a harmonious relationship. The article identified the features of conflict behavior of spouses depending on family health state and addictive behavior in women.

The results indicate that the lack of constructive behavior in conflict situations inherent in all troubled spouses. These behavioral patterns that, on the one hand, became the basis for the development of family health problems, and on the other — to potentiate its progression, were not significant differences among the distressed families. We believe that conflict behavior, inherent to women with the AB, did not have a material impact on its formation, however, the presence of the AB, especially at the level of clinically delineated disorders adversely affect the progression of disruptive behavior, thereby worsening violation of family functioning.

The data were put in us the basis to develop the system of psychological correction and psychoprophylactic support family health in the presence of AB in women.

Keywords: conflict behavior, addictive behavior, women, family health disorders

Немає сумніву, що людина з моменту її існування використовує конфліктні форми поведінки. І, хоча за сучасними поглядами, дія конфлікту може бути як позитивною — в разі наявності еуконфлікту, конфліктна поведінка, в основі якої лежить дисконфлікт, є патологічним явищем, здатним суттєво негативно вплинути на якість функціонування та комунікації індивіда, особливо за умови застосування конфліктної поведінки як способу вирішення родинних проблем [1, 2]. Ця тенденція, притаманна здоровій популяції, в разі погіршується у випадку наркотологічного захворювання одного з членів родини, насамперед, жінки — в таких випадках сім'я з адаптогенного ресурсу може стати патогенним джерелом дезадаптації, як провокуючи виникнення наркопатології, так і запобігаючи її стабілізації та ремісії, створюючи таким чином порочне коло взаємообтяжуючих впливів [3].

Враховуючи вищезазначене, робота, спрямована на вивчення взаємозв'язків між механізмами формування

й реалізації аддиктивної поведінки (АП) у жінок та феноменом здоров'я сім'ї, є важливою проблемою медичної психології.

Метою цього дослідження було вивчення особливостей конфліктної поведінки подружжів з різним станом здоров'я сім'ї та залежної поведінки у жінок, для виявлення мішеней подальшої психокорекційної роботи.

Для досягнення поставленої мети на підставі інформованої згоди, з дотриманням принципів біоетики і деонтології обстежено 321 подружню пару (ПП), які звернулися за допомогою з приводу порушення сімейних стосунків та АП у жінок (досліджувана група, ДГ). Додатковими критеріями включення в дослідження були скарги на «соціально-прийнятні» форми АП, відсутність в анамнезі психічних і поведінкових розладів, а також тяжких соматичних захворювань, наявність дитини. Як групу порівняння також обстежено 50 ПП з порушенням здоров'я родини, в яких у жінок не було проблем аддиктивного характеру (група порівняння 1, ГП1), та 50 умовно гармонійних ПП (група порівняння 2, ГП2).

Спираючись на попередні результати вивчення аддиктивного статусу обстежуваних [4], отримані з використанням батареї AUDIT-подібних тестів, розроблених колективом авторів під керівництвом І. В. Лінського [5], обстежувані ДГ були поділені нами в залежності від типу АП у жінки:

— ДГ1 — 107 ПП, у яких жінки з хімічною аддикцією (вживання алкоголю, тютюну, психостимуляторів, канабіноїдів, седативно-снотворних препаратів) — 33,3 %;

— ДГ2 — 111 ПП, у яких жінки з поведінковою аддикцією (надмірне захоплення роботою, шопінгом, переглядом телебачення, Інтернетом, читанням, комп'ютерними або азартними іграми) — 34,6 %;

— ДГ3 — 103 ПП, у яких жінки з фізіологічною аддикцією (надмірне захоплення їжею, сексом, чаєм/кавою або фітнесом) — 32,1 %.

Дослідження типу поведінки у конфліктних ситуаціях здійснювали за методикою «Визначення типу поведінки у конфліктних ситуаціях» К. Томаса в модифікації Н. В. Гришиної [6].

Для статистичного оброблення даних використовували процедури первинної та вторинної (кореляційної та варіаційної) статистики. Метод полягав у проведенні порівняльного дослідження за *t*-критерієм за традиційною методикою для параметричної статистики й критерієм Вілкоксона — для непараметричної. Також оброблення отриманих даних здійснювали за допомогою критерію Стьюдента для визначення вірогідності різниць між групами [7]. Математичне оброблення результатів проводили на персональному комп'ютері за допомогою прикладного пакета програм "Statistica for Windows. Release 6.0" та електронних таблиць Excel 7.0, а також програми математичної, статистичної обробки.

Вивчаючи конфліктні явища, К. Томас наголосив, що суть проблеми конфліктної поведінки має бути перенесена з елімінації конфліктів на керування ними. Відповідно, К. Томас вважав необхідним сконцентрувати увагу на таких аспектах вивчення конфліктів:

- можливості стимулювати продуктивну поведінку;
- вивчення форм поведінки, які характерні для людей в конфліктних ситуаціях;
- співвідношення продуктивних та деструктивних форм поведінки в конфліктній ситуації.

Типи поведінки людей в конфліктних ситуаціях К. Томас вважав необхідним описувати у двомірній моделі регулювання конфліктів. Центральними вимірами в якій є, з одного боку, кооперація, яка пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених в конфлікт, а з іншого — напористість з акцентом на захист власних інтересів.

Автор вважав, що у разі уникнення конфлікту жодна зі сторін не досягає успіху. При таких формах поведінки

як конкуренція, пристосування і компроміс або один з учасників виявляється у виграші, а інший програє, або обидва програють, тому що йдуть на компромісні поступки. Лише у ситуації співпраці обидві сторони виявляються у виграші.

У розробленому опитувальнику з виявлення типових форм поведінки К. Томас описує п'ять перерахованих можливих варіантів 12 судженнями про поведінку індивіда в конфліктній ситуації. Ці варіанти у різних поєднаннях згруповані в 30 пар, де у кожній обстежуваному пропонують вибрати те судження, яке є найбільш типовим для його поведінки. Кількість балів, набраних обстежуваним за кожною шкалою, дає уявлення про вираженість у об'єкта дослідження тенденції до прояву відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях.

Таким чином, у відповідності до визначених двох способів вимірювання конфлікту (кооперація та напористість) виокремлено способи регулювання конфліктів, а саме: суперництво (конкуренція) — прагнення задоволення власних інтересів за рахунок іншого; пристосування — принесення в «жертву» власних інтересів заради інтересів іншої людини; компроміс; уникання — відсутність прагнення до кооперації та досягнення власних цілей; співпраця — рішення повністю задовольняє інтереси сторін.

Аналізуючи цю типологію, можна дійти висновку про існування трьох варіантів розвитку конфлікту:

1. позитивного — ситуація співпраці обох сторін обумовлює виграш;

2. негативного — при уникненні конфлікту жодна зі сторін не досягне успіху;

3. позитивно-негативного — при якому, застосовуючи конкуренцію, пристосування і компроміс, або один учасник виявляється у виграші, а інший програє, або програють обидва, тому що йдуть на компромісні поступки.

Результати розподілу жінок та чоловіків груп дослідження за типом поведінки у конфліктних ситуаціях (табл. 1) демонструють, що жінки досліджуваних груп використовували неконструктивні типи поведінки у конфліктних ситуаціях. Серед усіх її типів, трохи преважувало застосування «компромісу»: у 29,9 % жінок ДГ1, 32,4 % ДГ2, 34,0 % ДГ3. Усі інші неконструктивні стратегії були притаманні приблизно в рівній пропорції: «суперництво» було притаманне 23,4 % жінок ДГ1, 23,4 % ДГ2, 20,4 % ДГ3; «пристосування» — 22,4 % жінок ДГ1, 22,5 % ДГ2, 23,3 % ДГ3; стратегію «уникання» застосовували 24,3 % жінок ДГ1, 21,6 % ДГ2, 22,3 % ДГ3 Співпраця як тип реалізації поведінки у конфліктній ситуації не застосовувала жодна з досліджуваних жінок ($p < 0,05$).

Таблиця 1. Розподіл жінок та чоловіків досліджуваних груп за типом поведінки у конфліктних ситуаціях (методика К. Томаса в модифікації Н. В. Гришиної)

Тип поведінки	Жінки						Чоловіки					
	ДГ1, n = 107		ДГ2, n = 111		ДГ3, n = 103		ДГ1, n = 107		ДГ2, n = 111		ДГ3, n = 103	
	N	% ± m	N	% ± m	N	% ± m	N	% ± m	N	% ± m	N	% ± m
Суперництво	25	23,4 ± 4,2	26	23,4 ± 4,2	21	20,4 ± 4,0	23	21,5 ± 4,1	25	22,5 ± 4,2	21	20,4 ± 4,0
Пристосування	24	22,4 ± 4,2	25	22,5 ± 4,2	24	23,3 ± 4,2	24	22,4 ± 4,2	23	20,7 ± 4,1	22	21,4 ± 4,1
Компроміс	32	29,9 ± 4,6	36	32,4 ± 4,7	35	34,0 ± 4,7	25	23,4 ± 4,2	24	21,6 ± 4,1	23	22,3 ± 4,2
Уникання	26	24,3 ± 4,3	24	21,6 ± 4,1	23	22,3 ± 4,2	35	32,7 ± 4,7	39	35,1 ± 4,8	37	35,9 ± 4,8
Співпраця	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Серед чоловіків ДГ спостерігалась схожа картина, проте, більшість, порівняно з іншими, використовували «уникання» — 32,7 % чоловіків ДГ1, 35,1 % ДГ2, 35,9 % ДГ3. «Суперництво» використовували 21,5 % чоловіків ДГ1, 22,5 % ДГ2, 20,4 % ДГ3; «пристосування» — 22,4 % чоловіків ДГ1, 20,7 % ДГ2, 20,4 % ДГ3; «компроміс» — 23,4 % чоловіків ДГ1, 21,6 % ДГ2, 22,3 % ДГ3 ($p \leq 0,05$). Співпрацю як спосіб поведінки у конфліктній ситуації не виявлено в жодного обстежуваного ($p \leq 0,05$).

За результатами аналізу використання типів поведінки у конфліктних ситуаціях серед подружжів порів-

няльних груп (табл. 2) видно, що між подружжями ГП1 і ГП2 існували значні розбіжності. Так, подружжя з порушенням сімейних стосунків, як і подружжя, в яких жінки мають проблеми з АП, використовували неконструктивні способи вирішення конфліктних ситуацій. Серед жінок ГП1 36,0 % вирішували суперечки шляхом «компромісу», 24,0 % — «пристосуванням»; суперничали або, навпаки, уникали конфліктів — по 20,0 %, відповідно ($p \leq 0,05$). Серед них, як і серед жінок усіх груп ДГ, «співпрацю» як спосіб поведінки в конфлікті, не використовувала жодна з досліджуваних ($p \leq 0,05$).

Таблиця 2. Розподіл подружжів ГП1 і ГП2 за типом поведінки у конфліктних ситуаціях (методика К. Томаса в модифікації Н. В. Гришиної)

Тип поведінки	Жінки				Чоловіки			
	ГП1, n = 50		ГП2, n = 50		ГП1, n = 50		ГП2, n = 50	
	N	% ± m	N	% ± m	N	% ± m	N	% ± m
Суперництво	10	20,0 ± 4,0	—	—	11	22,0 ± 4,1	—	—
Пристосування	12	24,0 ± 4,3	—	—	11	22,0 ± 4,1	—	—
Компроміс	18	36,0 ± 4,8	—	—	17	34,0 ± 4,7	—	—
Уникання	10	20,0 ± 4,0	—	—	11	22,0 ± 4,1	—	—
Співпраця	—	—	50	100,0 ± 0,0	—	—	50	100,0 ± 0,0

Серед жінок ГП2, навпаки, не було виявлено таких типів як суперництво, пристосування, компроміс, уникання. Усі вони мали навички співпраці під час вирішення конфліктних ситуацій в родинній сфері ($p \leq 0,05$).

Чоловіки ГП1, як і їхні дружини, неконструктивно поводитись в конфліктах. «Суперництво», «пристосування» та «уникання» використовували по 22,0 %, відповідно, на компроміс готові були йти 34,0 % ($p \leq 0,05$). Співпрацю як спосіб тип поведінки у конфліктній ситуації чоловіки цієї групи не використовували ($p \leq 0,05$).

Для чоловіків ГП2 ситуація виявилась протилежною чоловікам ГП1 та ДГ і тотожною з їхніми дружинами: єдиним типом поведінки в конфліктних ситуаціях у них виявлено «співпрацю» ($p \leq 0,05$).

Під час подальшого аналізу у подружжів виявлено стійкий зворотний кореляційний зв'язок (тобто й жінка, й чоловік мали цей тип) між типами поведінки у конфліктних ситуаціях:

1. ДГ1 — «Суперництво» — «Пристосування» та «Компроміс» — «Уникання».
2. ДГ2 — «Пристосування» — «Уникання» та «Компроміс» — «Суперництво».
3. ДГ3 — «Суперництво» — «Уникання» та «Компроміс» — «Пристосування».
4. ГП1 — «Уникання» — «Компроміс», «Компроміс» — «Суперництво» та «Суперництво» — «Компроміс».
5. ГП2 — «Співпраця» — «Співпраця»

Таким чином, результати дослідження свідчать, що відсутність навичок конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях притаманні усім проблемним подружжям. Ці поведінкові паттерни, які, з одного боку, ставали підґрунтям розвитку порушень здоров'я сім'ї, а з іншого — потенціювали його прогресування, не мали значимих відмінностей серед подружжів ДГ1, ДГ2, ДГ3 та ГП1. Ми вважаємо, що конфліктна поведінка, притаманна жінкам з АП, не мала суттєвого впливу на її формування, проте, наявність АП, особливо на рівні клінічно окресленого розладу, негативно впливала на підтримку та прогресування неконструктивної поведінки,

погіршуючи, тим самим, порушення сімейного функціонування.

Отримані дані були покладені нами в основу під час розроблення системи психологічної корекції та психо-профілактичної підтримки здоров'я сім'ї за наявності АП у жінок.

Список літератури

1. Кришталь В. В. Системная семейная психотерапия нарушенной здоровья семьи / В. В. Кришталь // Медицинская психология. — 2007. — Т. 1. — № 2. — С. 3—8.
2. Маркова М. В. Загальний погляд на проблему формування та функціонування сім'ї / М. В. Маркова, Т. Г. Ветрила // Український вісник психоневрології. — 2009. — Т. 17, вип. 1 (58). — С. 89—92.
3. Маркова М. В. Роль хімічної залежності в розвитку внутрішньосімейної дезадаптації / М. В. Маркова, Т. В. Селюкова // Архів психіатрії. — 2000. — № 3—4 (22—23). — С. 25—26.
4. Савіна М. В. Структурні й феноменологічні особливості аддиктивної поведінки у жінок з порушенням сімейної взаємодії / М. В. Савіна // Український вісник психоневрології. — 2016. — Т. 24, вип. 1 (86). — С. 111—115.
5. Аддиктивный статус и метод его комплексной оценки при помощи системы AUDIT-подобных тестов / Линский И. В., Минко А. И., Артемчук А. Ф. и др. // Психическое здоровье. — 2010. — № 6 (49). — С. 33—45.
6. Карвасарский Б. Д. Клиническая психология / Б. Д. Карвасарский, М. Пере; под ред. Б. Д. Карвасарского. — [2-е изд.]. — СПб.: Питер, 2007. — 960 с.
7. Лапач С. Н. Статистические методы в медико-биологических исследованиях с использованием Excel / С. Н. Лапач, А. В. Чубенко, П. Н. Бабич. — Киев: Морион, 2000. — 320 с.

Надійшла до редакції 14.07.2016 р.

САВІНА Майя Василівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри психіатрії, наркології, неврології та медичної психології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти України, м. Харків, Україна; e-mail: ms@kharkov.ua
SAVINA Maiia, MD, PhD, Associate Professor of Department of psychiatry, narcology and medical psychology of the V. N. Karazin's Kharkiv National University of Ministry of Education of Ukraine, Kharkiv, Ukraine; e-mail: ms@kharkov.ua